

ЮРИДИЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ: ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ АВСТРІЙСЬКОГО ПІДХОДУ

Статтю присвячено аналізу підходів до юридичного тлумачення в австрійській правовій системі. Здійснено огляд методів тлумачення, які використовуються австрійськими судами загалом і конкретно стосовно тлумачення договорів. Аналіз проведено в порівнянні з аналогічними підходами в німецькій правовій системі. Австрійські традиційні позитивістські напрацювання порівнюються з новими підходами з теорії природного права, які мають німецьке коріння.

Ключові слова: юридичне тлумачення, Австрія, Німеччина.

Австрійська держава та її здобутки часто незаслужено залишаються поза увагою науковців у вітчизняних та зарубіжних правознавчих студіях. Здебільшого дослідники обмежуються згадками про австрійський правопорядок при зверненні до німецької доктрини або наводять австрійські приклади для характеристики використання німецької доктрини за аналогією, а також у численних схожих випадках. Проте таке пряме позиціонування австрійської правової системи як такої, що повністю дотримується вимог німецької традиції, є вочевидь хибним і базується передусім на тому, що (1) обидві країни є німецькомовними; (2) обидві країни належать до однієї правової сім'ї.

Однак австрійське право відрізняється від німецького в дуже багатьох аспектах, які буде висвітлено в цій статті частково: на прикладі підходів до юридичного тлумачення в Австрії та їх відмінностей від підходів до юридичного тлумачення, які застосовуються німецькими судами.

Юридичне тлумачення обрано для прикладу тому, що воно як процес здатне проілюструвати глибину юридичної думки інтерпретаторів та традиції і нюанси кожної правової сім'ї, широко розкривши їхні відмінності, а також наголосивши на спільних засадах.

Звісно, з огляду на досить тривалу спільну історію та спільне коріння німецького та австрійського народів, у їхніх правових системах є багато спільного. Це, зокрема, належність до континентальної правової сім'ї, досить детальне викладення правових норм. Утім, системи відрізняються, передовсім своїм базисом. На відміну від німецької правової системи, яка розвивалася і розвивається далі на основі теоретичних розробок К. Шмітта, Р. Сменда та представників теорії природного права, австрійська правова система зазнала великого впливу ідей Г. Кельзена та теорії

позитивізму [5, с. 933; 3, с. 32–33, 47–49; 9, с. 15]. Ці відмінності можна простежити в обох системах і сьогодні. Так, «збереження державності» є базовою доктриною німецького конституційного права. Більше того, німецькому праву притаманна така риса, як визнання державного наміру (через що з-поміж теорій тлумачення досить популярною є теорія намірів). Однак термін «держава» майже не вживається в судових рішеннях в Австрії. Замість «державного наміру» в австрійському праві застосовується термін «намір законодавця», що є визначальною характеристикою позитивістської системи [5, с. 944].

Причиною такого стану є вже згадувана вище теорія «чистого правознавства» Г. Кельзена, який розглядав державу як правопорядок. Німецька ж правова доктрина допускає існування доправової держави – інституту, який відділений від людей і з власною можливістю ухвалення рішень.

Деякі автори пояснюють такий стан справ тим, що, на відміну від німецької держави, Австро-Угорська імперія складалася з дуже великої кількості різних територій, де проживали різні за багатьма ознаками народи (мова, релігія, культура, традиції, звичаї), а отже, конституція та армія імперії були єдиними засобами, які тримали всю різнобарвну імперію вкупі [5, с. 943].

Щодо конституційного тлумачення для Австрії характерна конкуренція двох шкіл: 1) давніша, формалістична школа (переважно застосовує положення текстуалізму); 2) новіша, ціннісно-орієнтована німецька школа (переважно застосовує положення теорії намірів та телеологічної теорії) [5, с. 943–944].

Перша школа була найбільш поширеною до початку 70-х років ХХ століття. Після цього популярності також набула друга школа, однак на сьогодні жодна з них не має переваги.

Формалістична школа базується на положеннях, що конституція є зводом правил, які керують політичним процесом. Не допускається застосування при тлумаченні суб'єктивних (ціннісних) аргументів (тобто застосування принципів). Іншою особливістю цієї школи є виділення в процесі тлумачення суб'єктивної та об'єктивної сторони. Суб'єктивна сторона вимагає застосування розсуду, а отже, з погляду цієї школи, її потрібно максимально обмежити. Такий підхід, однак, призводить до системи, яка визнає лише пряме значення писаного тексту норми, що тлумачиться, а також допускає звернення до історії створення норми – як двох найбільш об'єктивних способів тлумачення, на думку прихильників цієї школи. Визначальну роль відіграє звичайне значення слів (нерідко воно береться зі словника). Намір же законодавця чи мета існування норми неважливі взагалі. Конституція, як вважається, не має об'єктивної мети. Тлумачення має здійснюватися в рамках, заданих оригінальним задумом законодавця.

Грунтуючись на положеннях цієї теорії, Конституційний суд Австрійської Республіки застосує такий підхід до тлумачення:

- 1) перевага віддається прямому значенню слів;
- 2) теорія чи принцип «закаменіння» (принцип означає, що розподіл влад між землями та федеральним урядом має оригінальне значення з моменту включення до тексту Конституції);
- 3) «красномовне мовчання» (особливість тлумачення певних явищ, не врегульованих Конституцією) [5, с. 944].

На жаль, як зазначають деякі автори, ця школа не дозволяє залучати до тлумачення фундаментальні права людини, а також цілі держави як суб'єкта. Положення телеологічної теорії тлумачення, які могли б допомогти вирішити поставлені питання, на жаль, відкидаються, а отже, всі випадки, не передбачені оригінальним творцем Конституції, цією школою не охоплюються і такий стан справ спричиняє проблеми.

З іншого боку, цій школі протистоїть школа ціннісно-орієнтованого конституційного тлумачення, представниками якої є Б.-К. Функ, К. Корнік, Г. Вінклер, П. Пернтхальтер та Л. Адамовіч. Вона, за деякими оцінками, має більшу підтримку на сьогодні [4, с. 29]. Її основною характеристикою є те, що перевагу вона віддає телеологічному тлумаченню. Австрійський Конституційний суд тут слідує практиці Конституційного суду ФРН та Європейського суду з прав людини. Однак ця школа також зазнала впливу кельзенівської позитивістської теорії, що, зокрема, виявляється у виділенні об'єктивної та суб'єктивної сторони під

час тлумачення. Крім того, представники цієї школи дотримуються положень теорії Кельзена стосовно тлумачень, наданих юристами-науковцями. Так, Г. Кельзен з цього приводу, зокрема, писав: «Наукове тлумачення права не може визначити нічого більше, ніж можливе значення норми. Як похідне від значення цієї норми, таке тлумачення не може визначити можливості, які будуть унаслідок такого тлумачення відкриті. Науковці мають залишити відповідним державним органам право приймати рішення, яким саме чином у даному правопорядку застосовувати право у відповідному випадку» [7, с. 140]. На відміну від австрійської доктрини, німецька широко послуговується тлумаченнями, даними юристами-науковцями.

Таким чином, за наявності багатьох ознак, які об'єднують австрійський та німецький юридичний стиль, підходи, які застосовуються в обох країнах, є вочевидь різними з огляду на історію їх створення, а також на доробки видатних учених-юристів. Однак, незважаючи на всі відмінності, юристи-науковці та юристи-практики в обох державах дуже часто звертаються до юридичних напрацювань їхніх колег з іншої держави для обґрунтування своєї позиції.

Важливо також у рамках цієї статті акцентувати увагу на відмінності в законодавчому регулюванні процесу тлумачення договорів в обох державах. Так, тлумачення договорів у Німеччині регулюється статтями 133, 157 та 242 Німецького цивільного кодексу [8, с. 198]. Більшість науковців виділяють суб'єктивний та об'єктивний підходи до тлумачення норм договорів, у рамках яких виокремлюють три підходи: 1) природний (natural), згідно з яким норма застосовується відповідно до індивідуального наміру юридичної особи; 2) нормативний (normative), відповідно до якого з'ясується індивідуальний намір особи з погляду контрагента (намір, який тлумачиться, має бути таким, щоб інший контрагент його адекватно сприйняв); 3) завершувальне (completive) тлумачення, яке застосовується для вирішення питань з прогалинами в договірних нормах (у цьому разі з'ясується «гіпотетичний намір сторін») [2, с. 433–439]. Так, перший підхід найбільш близький до положень текстуалістичної теорії, другий – теорії намірів, а третій – телеологічної теорії [6, с. 140–143]. Утім, перший підхід є не дуже поширеним, оскільки в більшості випадків застосування виключно його недостатньо.

Австрійський Цивільний кодекс регулює тлумачення договорів у статтях 914, 915 та 916. Стаття 914 зазначає, що «тлумачення договорів не повинне базуватися на буквальному значенні

висловів, використаних [при складанні договору], а радше на справжніх намірах сторін» [1, с. 175]. Разом з тим стосовно тлумачення положень самого Цивільного кодексу стаття 6 зазначає, що «жодне інше тлумачення не може бути застосоване щодо будь-якого положення закону, окрім того, яке випливає із загального значення норми і прямого наміру законодавця». Таким чином, австрійське законодавство набагато гнучкіше підходить до тлумачення норм, створених у приватноправових відносинах, дозволяючи для тлумачення звертатися не лише до тексту норми, а й до свідчень про її зміст, взятих з інших джерел, що співвідносить цей підхід із німецьким. Однак питання тлумачення норм,

створених у публічно-правовому порядку, регулюється більш жорстко, що відрізняє австрійське положення від німецького.

Таким чином, вплив юридичних шкіл відповідно в Австрії та Німеччині дав яскраві результати. Позитивізм Кельзена в австрійській правовій системі має хоч і не всезагальний, однак досить сильний вплив. Разом з тим радикально інші напрацювання німецьких правознавців, які так само панують у правовій системі своєї країни, мають незначний вплив на правову систему Австрії (яку часто безпідставно ототожнюють із німецькою), особливо у сфері публічного права. У приватному ж праві, як свідчить аналіз, підходи до тлумачення дуже схожі.

Список літератури

1. Baeck P. L. The General Civil Code of Austria / P. L. Baeck. – New York : Oceana Publications, 1972. – 293 p.
2. Foster N. German Legal System and Laws / N. Foster, S. Sule. – Oxford : Oxford University Press, 2011. – 650 p.
3. Freckmann A. The German Legal System / A. Freckmann, R. Wegerich. – London : Sweet and Maxwell Ltd, 1999. – 309 p.
4. Hausmaninger H. The Austrian Legal System / H. Hausmaninger. – Wien : Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1998. – 228 p.
5. Jakab A. Two opposing paradigms of continental European constitutional thinking: Austria and Germany / A. Jakab // International and Comparative Law Quarterly. – 2009. – Vol. 58. – P. 933–955.
6. Markesinis B. The German Law of Contract / B. Markesinis, H. Unberath, A. Johnston. – Oxford : Hart Publishing, 2006. – 979 p.
7. Paulson S. L. Kelsen on Legal Interpretation / S. L. Paulson // Legal Studies. – 1990. – Vol. 10, Iss. 2. – P. 136–152.
8. Reimann M. Introduction to German Law / M. Reimann, J. Zekoll. – Hague : Kluwer Law International, 2005. – 480 p.
9. Robbers G. An Introduction to German Law / G. Robbers. – Baden-Baden : Nomos Verlagsgesellschaft, 2003. – 412 p.

I. Zvieriev

LEGAL INTERPRETATION: CERTAIN SPECIFICS OF AUSTRIAN APPROACH

Austrian and German systems of law are often confused given the common past, similar traditions, language, as well as many other features both systems share. Nevertheless, Austrian system has many different features, specifically in the field of legal interpretation. This article provides an overview of these differences with a focus on analysis of the approaches to legal interpretation in Austrian legal system.

Specifically, the article provides an overview of the interpretation techniques applied by Austrian courts regarding the interpretation in general and the interpretation of contracts. Comparison is made to similar approaches in German legal system. Austrian well established positivist ideas are compared to the newly emerged natural law theory approaches supposedly derived from the German legal thought.

The most significant differences, apart from German natural law basis and Austrian positivist basis, are as follow: 1. Existence of the state intention concept in German law as compared to Austrian law; 2. Existence of two main interpretation schools in Austria (the older school basing its ideas on positivism, and the newer school basing its ideas on the reception of German approaches); 3. Limitation of scholars' influence on the decisions of Austrian public bodies (including court decisions), while German legal system includes numerous cases where courts turn to scholars' ideas in the interpretation process.

Statutory interpretation in Austria rests mostly on positivist grounds where preference is given to the literal dictionary based meaning of the text. Austrian approach to contract interpretation, unlike the approach to statutory interpretation where preference to positivist tradition in the form of textualist interpretation, is not much different from German approach providing a higher value to intentions of parties to the contract than to the literal meaning of the plain text of the agreement they concluded.

Keywords: legal interpretation, Austria, Germany.

Матеріал надійшов 10.03.2016